

Кобернік С. Г.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ПРОБЛЕМА ВДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З КУРСІВ ГЕОГРАФІЇ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

У статті проаналізовано навчальні програми з географії для основної школи за останні 20 років, визначено зміни в їхньому змісті та структурі, виявлено переваги та недоліки навчальних програм різних історичних періодів видання, запропоновано напрями для вдосконалення програм з географії для 6-9 класів з урахуванням сучасних тенденцій розвитку географічної освіти.

Ключові слова: навчальні програми з курсів географії, основна школа, географічна освіта, напрями вдосконалення програм з географії для 6-9 класів.

Шкільна реформа вимагає відповідної перебудови дидактичної системи навчання географічних курсів з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу. Домінуючим компонентом, який визначає зміст географічної освіти в основній ланці загальноосвітньої школи, мають стати оновлені навчальні програми з курсів географії.

Навчальні програми є визначальним чинником змісту географічної освіти в основній школі. У зв'язку із затвердженням у лютому 2012 року оновленого Державного стандарту для базової середньої освіти [1] потребують удосконалення й навчальні програми з курсів географії у 6-9 класах. Станом на сьогодні завершена робота щодо розробки змісту нових програм з географії для основної школи, які протягом наступних п'яти років будуть поступово впроваджуватись у навчальний процес загальноосвітніх закладів.

У процесі дослідження дидактичної системи навчання географії в основній школі значну увагу нами приділено комплексному аналізу навчальних програм з географії для основної школи з метою визначення змін у їх змісті та шляхів удосконалення географічної освіти на перспективу. Для реалізації вказаної мети були визначені такі основні завдання:

- проаналізувати навчальні програми з географії для основної школи за останні 20 років;
- виявити переваги та недоліки у змісті програм з географії різних історичних періодів видання;
- визначити пріоритетні на сьогодні завдання географічної освіти в основній школі;
- запропонувати шляхи вдосконалення навчальних програм з географії для 6-9 класів.

Навчальні програми з географії є відображенням Концепції та Державного стандарту шкільної географічної освіти, затвердженого на певний період суспільного розвитку [6; 3; 2]. Водночас вони визначають зміст

географії у школі, її структуру, послідовність вивчення курсів, розділів і тем, систему необхідних знань, умінь, навичок, що мають бути сформовані в учнів у процесі вивчення географічних курсів.

Відповідно до затверджених програм, створюються навчально-методичні комплекси для відповідного забезпечення вивчення географічних курсів у школі, до складу яких входять підручники і навчальні посібники, атласи, контурні карти, робочі зошити на друкованій основі, хрестоматії, різноманітні дидактичні матеріали, методична література та електронні засоби навчання.

Навчальні програми з географії для середніх загальноосвітніх закладів – це затверджений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України нормативний документ, що відображає Державний стандарт шкільної географічної освіти, за яким планує та здійснює свою навчально-виховну діяльність учитель географії [4].

У пояснювальній записці до навчальних програм розкриваються основні завдання, які стоять перед шкільною географією загалом, а також мета і завдання кожного географічного курсу; повідомляється про можливість зміни педагогом кількості годин, орієнтовно відведених на вивчення окремих тем і розділів у межах курсу; даються загальні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів з географії та використання навчальних програм для складання календарно-тематичного планування.

У змісті навчальних програм з географії наведено перелік обов'язкових для виконання практичних робіт, які заплановані в усіх курсах. Практичні роботи є специфічним видом самостійної навчальної діяльності школярів. У процесі виконання практичних робіт в учнів закладаються і формуються необхідні географічні вміння і навички, реалізується зв'язок теорії з практикою.

Особливо важливими є роботи на місцевості, які дають змогу учням навчитися правильно здійснювати вимірювання, користуватися географічними приладами (нівеліром, компасом, планшетом, метеорологічними приладами тощо), складати описові характеристики різних об'єктів фізичної та соціально-економічної географії.

Навчальні програми з географії передбачають також проведення екскурсій на природу та на виробництво. Мінімальна кількість таких екскурсій з визначенням конкретних завдань запланована у змісті окремих курсів.

За останні 20 років навчальні програми з географії неодноразово змінювались [10; 13; 9]. Спробуємо проаналізувати програми з географії для основної школи за цей період та визначити шляхи щодо їх удосконалення.

У 1990-х роках навчальні програми з географії перевидавались тричі без істотних коректив у 1993, 1996 та 1998 рр. [10; 11; 12].

Дуже важливою, особливо для вчителя-початківця, у вказаних програмах є рубрика “Вимоги до знань і умінь учнів”, яка виділена після кожної теми або розділу. Матеріал рубрики дає можливість чітко з'ясувати, що учні повинні знати і вміти після засвоєння програмного матеріалу. Ця рубрика завжди

використовувалася вчителями для проведення будь-яких контрольних перевірочних робіт, а нині її покладено в основу запровадженого з 2000/2001 навчального року тематичного оцінювання (саме з неї педагог формулює основні запитання та завдання для підсумкового заняття).

Програми з географії для основної школи вказаного періоду мали свої переваги і недоліки.

До переваг (порівняно з програмами, за якими вивчали курси географії до 1993 року) можна віднести:

– істотні структурні зміни у вивченні курсів шкільної географії: з 1993 року вводяться нові, дуже важливі для формування географічних уявлень і понять, краєзнавчі курси “Географія рідного краю” (5 клас) та “Географія України” (8-9 класи);

– визначення авторства кожної з програм (тобто програми мали свою зворотну адресу і всі зауваження та пропозиції від учителів спрямовуються до конкретного авторського колективу);

– варіативність програм з окремих курсів. Наприклад, курси “Географія України” (8-9 класи) мали по два варіанти авторських програм, це дозволяло вчителю здійснювати вибір програми з урахуванням специфіки школи і конкретного класу;

– наявність різних структурних варіантів вивчення географії у 7-9 класах. На вибір учителя (навчального закладу) можна було вивчати курси “Географія світу” (“Географія материків і океанів”) та “Географія України” в різних за кількістю відведених годин обсягах: від 68 до 136 годин на курс.

Отже, програми з географії 1990-х років були одними з перших серед навчальних програм інших шкільних предметів, у яких враховано принципи демократизації, гуманізації та гуманітаризації освіти.

Не зважаючи на позитивні риси, навчальні програми з географії вказаного періоду в зв'язку з розвитком національної шкільної освіти потребували удосконалення. Під час тривалої апробації програм упродовж 1993–2000 рр. це питання неодноразово обговорювалося на засіданнях районних і міських методичних об'єднань учителів географії, науково-практичних семінарах та конференціях [8; 5].

Для виявлення основних недоліків програм, у рамках комплексного педагогічного дослідження ефективності сучасної дидактичної системи навчання географії в основній школі, нами систематично здійснювалось анкетування вчителів географії на базі обласних та міських інститутів післядипломної освіти педагогічних кадрів (м. Київ, м. Біла Церква, м. Полтава, м. Миколаїв).

Аналіз експериментальних матеріалів дав змогу узагальнити і систематизувати основні зауваження вчителів-практиків, які були спрямовані на покращення змісту навчальних програм та вдосконалення їх окремих

рубрик.

Насамперед це стосується ліквідації з 1999/2000 навчального року структурних варіантів вивчення географії у 7-9 класах. Нині в усіх загальноосвітніх закладах України курс “Географія материків і океанів” вивчається за один рік у 7 класі, тоді як курс “Географія України” – у 8-9 класах. Отже, у збірнику навчальних програм виявилися зайвими програми першого структурного варіанта.

Багато проблем виникало також у зв’язку з тим, що з кожним наступним перевиданням кількість запропонованих авторських програм для вивчення окремих географічних курсів збільшується. Звичайно, для експериментальної роботи і проведення педагогічних досліджень це корисно. Відповідно до авторських програм з часом з’являються і нові підручники та посібники, що дає вчителю можливість порівняти їх під час апробації та обрати найкращі. Однак реально у шкільній практиці використовуються лише ті підручники, якими централізовано була забезпечена та чи інша школа. Тому можливості об’єктивно їх порівняти у навчальному процесі не існувало. Отже, на практиці вчителі змушені були обирати програму відповідно до наявних в школі підручників географії.

Якщо порівнювати різні авторські програми для вивчення конкретного курсу географії, можна зробити висновок, що концептуально вони майже не відрізняються: програми мають єдину науково обґрунтовану структуру і послідовність вивчення основних розділів і тем. Відмінності стосуються лише окремих тем, орієнтовного розподілу кількості годин, змісту та кількості запланованих практичних робіт.

Тому, на наш погляд, доречною була б спроба поєднати різні авторські програми і на їх основі створити одну програму до конкретного курсу з урахуванням позитивних елементів кожної програми. Звичайно, слід продовжувати досвід висвітлення у фахових виданнях проєктів авторських програм з географічних курсів, розроблених учителями-методистами і науковцями з метою їх широкого обговорення та експериментальної перевірки.

Недоліком навчальних програм з географії 1990-х років є також невідповідність більшості з них запровадженій з 2000 року системі обов’язкового тематичного оцінювання. Адже питання щодо проведення підсумкових уроків мають бути певним чином відображені у змісті програм. З цією метою необхідно було значно розширити й уніфікувати рубрику “Вимоги до знань і вмінь учнів”, аби педагог чітко знав, які знання і вміння школяра необхідно перевіряти під час тематичного оцінювання.

Потребувала певного вдосконалення і запропонована у програмах 1990-х років система практичних робіт до курсів географії. Наприклад, окремі з них були розраховані для шкіл у сільській місцевості, а у містах не було можливості для їх повноцінного проведення і навпаки. Бажано, щоб у змісті

програм практичні роботи не дублювали одна одну, були чіткими та зрозумілими за формулюванням і спрямовувались на розвиток різнопланових географічних умінь і навичок учнів.

Доцільним та корисним було б також включення до навчальних програм з географії сучасних вимог щодо критеріїв оцінювання знань і вмінь учнів за розробленою та впровадженою в цей період 12-бальною шкалою з детальним аналізом конкретної оцінки сформованих теоретичних знань та практичних умінь і навичок учнів за наявними освітніми рівнями [7].

Отже, на початок ХХ століття назріла проблема оновлення програм з географії для основної школи. У 2001 році були розроблені та затверджені нові програми з курсів географії для загальноосвітньої школи, які набули чинності з 2001/2002 навчального року [13].

До основних змін у навчальних програмах з географії для 5-9 класів вказаного періоду слід віднести такі:

- ліквідація різних варіантів авторських програм та їх уніфікація;
- упорядкування змісту та структури географічних курсів з урахуванням принципів науковості, системності, систематичності та наступності;
- подання змісту програм у табличній формі, що є більш зручним для їх сприйняття та використання;
- удосконалення та оновлення системи практичних робіт до кожного курсу географії;
- заміна назви рубрики “Вимоги до знань та вмінь учнів” на демократичну “Навчальні досягнення учня” з відповідним збільшенням спектру напрямів навчальних досягнень школяра, що сприяє всебічному розвитку його особистості та відповідає світовим і європейським тенденціям;
- включення до “Пояснювальної записки” програм інформації про критерії оцінювання учнів з географії за 12-ти бальною шкалою з описовою характеристикою вимог до оцінок навчальних досягнень з кожного освітнього рівня.

Звичайно, не всі можливості для вдосконалення програм у новій редакції було реалізовано у повному обсязі. Зокрема, у процесі впровадження навчальних програм 2001 року були виявлені такі їх недоліки:

- порушення логічної послідовності у вивченні окремих тем і розділів курсів. Наприклад, у розділі “Оболонки землі” в 6 класі гідросфера розглядалась перед атмосферою; у 7 класі розділ “Океани” було розміщено перед вивченням материків;
- перенасичення назв об’єктів географічної номенклатури або їх невизначеність для обов’язкового запам’ятовування учнями, особливо в курсах географії 7-9 класів;
- не завжди раціональний розподіл годин на вивчення тем і розділів у межах курсів, хоча для досвідченого вчителя цю проблему було легко усунути під час календарно-тематичного планування;

– значна диспропорція у кількості практичних робіт в різних курсах та їх нерівномірний розподіл в межах курсу, коли в одній темі пропонувались 2-3 практичні роботи, в другій – не було передбачено жодної.

У зв'язку із затвердженням нового Державного стандарту базової і повної середньої освіти у 2004 році [2] й прийняттям концепції 12-річної шкільної освіти, виникла потреба в оновленні змісту навчальних програм з географії для основної школи.

У 2005 році були розроблені та затверджені нові програми з курсів географії для 6-9 класів [9], які поступово впроваджувалися в загальноосвітні школи і залишаються чинними станом на сьогодні.

Географічна освіта в основній школі певним чином втратила свої позиції за рахунок вилучення у навчальних планах з переліку предметів для обов'язкового вивчення курсу “Рідний край” у 5 класі та зменшення на чверть кількості годин на вивчення курсів географії України у 8-9 класах (замість 70 годин, з розрахунку на кожний курс, залишилось 52 години).

Разом з тим до позитивних змін у програмах слід віднести: відновлення логічної послідовності у матеріалах окремих розділів і тем; більш раціональний розподіл годин на вивчення тем в межах курсів; оновлення змісту окремих практичних робіт.

Загалом зміст навчальних програм з географії для 6-9 класів не зазнав істотних змін. Але не всі нововведення, на наш погляд, були доцільними та корисними.

У процесі комплексного аналізу та апробації чинних програм з географії для основної школи нами виявлено такі конструктивні зауваження до їх змісту:

– необхідно істотно розвантажити та спростити зміст навчальних програм відповідно до вікових можливостей школярів; упорядкувати й осучаснити понятійний апарат; чітко визначити та вказати переліки необхідної для засвоєння учнями географічної номенклатури до кожної теми або розділу;

– у програмі для 6 класу слід вилучити складні та передчасні для розуміння учнями теми, зокрема: гіпотези про походження материків і океанів, теорії руху літосферних плит, циклони й антициклони, кліматичні пояси та області й повернути їх у зміст курсів географії 7-8 класів;

– вивчення тем розділу “Географічне пізнання Землі” у 6 класі побудувати не за історичною ознакою, а за географічним принципом, що буде краще сприйматися учнями;

– слід повернути у зміст курсу 7 класу розділ “Загальні закономірності розвитку природи Землі”, який було не виправдано вилучено у новій редакції програми, а також перенести вивчення океанів після розгляду материків; доцільно було б також внести окремі корективи у послідовність вивчення материків: після Африки, краще вивчати Південну Америку з метою закріплення загальних закономірностей природи та їх порівняння;

– в курсах географії України у 8-9 класах потрібно ліквідувати дублювання окремих тем та осучаснити зміст розділу “Господарство” у 9 класі, який містить застарілу інформацію й нагадує історію розвитку галузей господарства радянського періоду; потребує також уточнення та оновлення зміст розділу “Територіальний поділ України”, адже й досі на рівні Кабінету Міністрів України не затверджено перелік сучасних економічних районів нашої держави;

– докорінно змінити програмні практичні роботи до кожного курсу, адже давно назріла проблема їх удосконалення, що передбачає: осучаснити та конкретизувати їх зміст; підсилити практичну значущість для учня; спростити заплановані в окремих роботах комплексні завдання шляхом упровадження своєрідних практикумів; залучити до їх реалізації сучасні форми, засоби та методи, зокрема допомогу членів родини, розробку міні-проектів тощо;

– відповідно до вказаних зауважень та пропозицій необхідно впорядкувати зміст “Пояснювальної записки” до навчальних програм з географії: на якісно новій основі скласти перелік пріоритетних завдань географічної освіти в основній школі; надати відповідні рекомендації вчителям щодо оновленої структури і змісту навчальних програм; вказати чітко визначену кількість практичних робіт в кожному курсі, які мають бути обов’язково перевірені та оцінені вчителем.

Нами визначено пріоритетні на сьогодні завдання географічної освіти у 6-9 класах, до яких слід віднести:

– пізнання основних рис взаємодії природних умов і суспільної діяльності, шляхів здійснення стратегій сталого розвитку, раціонального природокористування й охорони навколишнього середовища в світі та Україні;

– розкриття та усвідомлення закономірностей розвитку природних і суспільних явищ та їх прояву на планетарному й регіональному рівнях;

– ознайомлення з науковими методами географії, основними географічними теоріями та гіпотезами;

– розвиток логічного і теоретичного мислення та здатності виявляти загальні географічні закономірності, встановлювати наявні причинно-наслідкові зв’язки та залежності, робити висновки й складати прогнози;

– засвоєння географічного понятійно-термінологічного апарату та переліку необхідної географічної номенклатури;

– формування картографічної грамотності, уміння працювати з географічними картами, атласами, контурними картами;

– розвиток здатності здійснювати пошук та аналіз джерел географічної інформації;

– вироблення навичок орієнтуватися на місцевості, проводити спостереження за географічними об’єктами, процесами та явищами;

– розвиток умінь характеризувати та порівнювати географічні об’єкти і

явища за типовими планами;

– формування вмінь орієнтуватися в навколишньому середовищі, вести спостереження та дослідження, застосовувати географічні знання в повсякденній життєдіяльності;

– розвиток навичок творчої пізнавальної діяльності в географічному середовищі як основи для здійснення самостійного вибору і прийняття відповідальних рішень у різних життєвих ситуаціях.

У зв'язку з активним упровадженням ідей профільної освіти у вітчизняній старшій школі, цілком ймовірною є ситуація, коли вивчення обов'язкових курсів географії буде завершено на рівні 9 класу. За таких умов необхідно змінити традиційну структуру географічних курсів в основній школі. Це стосується переважно 8-9 класів, адже порушувати й змінювати науково обґрунтовану логічну послідовність вивчення географії у 6-8 класах недоцільно.

Шляхом тривалих обговорень та дискусій робочою групою із створення проекту навчальних програм з географії для основної школи було ухвалено рішення, згідно з яким у 8 класі буде комплексно розглядатись матеріал з географії України, а у 9 класі – вивчатись новий курс “Суспільна географія світу”. Слід зазначити, що зміст географії у 9 класі не є механічним перенесенням географії з курсу 10 класу. Розробники намагались уникнути цього дублювання й максимально врахувати вікові особливості школярів та сучасні тенденції розвитку галузей географічної науки в світі [14].

Своєрідним додатком до програм має бути список сучасної навчально-методичної і дидактичної літератури та наочних посібників до кожного курсу. Це істотно допомогло б учителю, особливо початківцю, у підготовці й проведенні різних форм навчання на уроках географії та застосуванні сучасної системи засобів унаочнення.

Слід дуже відповідально і виважено ставитись до змін у змісті навчальних програм з географії для основної школи, адже нові навчальні програми з часом будуть покладені в основу розробки завдань з географії для державної підсумкової атестації учнів 9 та 11 класів та зовнішнього незалежного оцінювання школярів у центрах якості освіти.

Удосконалення навчальних програм з географії в основній школі позитивно позначиться на всіх компонентах дидактичної системи географічної освіти. Тому, на нашу думку, досить перспективними є спроби розвантаження програм, їх стандартизації та адаптації до вікових особливостей учнів з метою підвищення інтересу до вивчення такого важливого й необхідного для кожної людини предмету, яким є географія.

Педагогічне дослідження розвитку змісту навчальних програм з географії для основної школи за останній період дозволяє зробити такі висновки:

1. Навчальні програми з географії для основної школи – це нормативний документ, затверджений Міністерством освіти і науки, молоді та спорту

України, що відображає Державний стандарт базової шкільної географічної освіти, за яким планує та здійснює свою навчально-виховну діяльність учитель географії.

2. Програми з географії за останні 20 років неодноразово оновлювались та змінювались й кожне наступне перевидання програм для основної школи має як свої переваги, так і недоліки.

3. Зміни у змісті та структурі навчальних програм з географії пов'язані з розвитком географічної освіти та реформуванням загальноосвітньої школи.

4. Визначені пріоритетні на сьогодні завдання шкільної географії мають бути покладені в основу розробки оновленого змісту навчальних програм з географії для 6-9 класів.

5. Програми з географії потребують певного розвантаження та стандартизації. Перш за все, це стосується понятійного апарату, переліків об'єктів географічної номенклатури та змісту програмних практичних робіт.

Використана література:

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Урядовий кур'єр: Орієнтир, 2012. – № 5. – С. 9-16.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України (спецвипуск), 2004. – № 5. – С. 1-13.
3. Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні. Освітня галузь “Природознавство” (проект). – К. : Генеза, 1997. – 54 с.
4. *Кобернік С. Г.* Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : [навчально-методичний посібник] / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, О. Я. Скуратович ; за ред. С. Г. Коберніка. – К. : Навчальна книга, 2005. – С. 59-60.
5. *Кобернік С. Г.* Проблема удосконалення навчальних програм з шкільних курсів географії / С. Г. Кобернік // Географія та основи економіки в шк. – 2001. – № 2. – С. 2-3.
6. Концепція державного стандарту загальної середньої освіти в Україні // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1996 – № 17-18. – С. 2-20.
7. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. Географія / [за ред. : В. О. Огнев'юка, О. Я. Савченко] // Географія та основи економіки в шк. – 2000. – № 4. – С. 3-8.
8. Круглий стіл: перспективи географічної освіти в період переходу на 12-річне навчання в школі // Географія та основи економіки в шк. – 2000. – № 2. – С. 16-20.
9. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Географія: 6-10 класи. Економіка. [упорядкув. Н. В. Бескова]. – К. : Перун, 2005, 2006. – С. 3-61.
10. Програми для загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи / упорядники В. П. Корнеєв, Г. П. Пустовіт, наукові співробітники Інституту педагогіки АПН України ; [відповідальний О. Я. Скуратович]. – К. : Освіта, 1993. – С. 3-133.
11. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи / упорядники В. П. Корнеєв, Г. П. Пустовіт, наукові співробітники Інституту педагогіки АПН України ; [відповідальний О. Я. Скуратович]. – К. : Перун, 1996. – С. 3-172.
12. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи / упорядники В. П. Корнеєв, Г. П. Пустовіт, наукові співробітники Інституту педагогіки АПН України ; [відповідальний О. Я. Скуратович]. – К. : Перун, 1998. – С. 3-175.
13. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 класи. [упорядкув. Н. В. Бескова]. – К. : Шкільний світ, 2001. – С. 3-81.
14. Програми з географії для 6-9 класів, розроблені та запропоновані для громадського обговорення у 2012 році <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/zvyazki-z-gromadskistyutu-zmi/gromadske-obgovorennya/8891>.

КОБЕРНИК С. Г. Проблема усовершенствования учебных программ по курсам географии в основной школе.

В статье проанализированы учебные программы по географии для основной школы за последние 20 лет, определены изменения в их содержании и структуре, установлены преимущества и недостатки учебных программ разных исторических периодов издания, предложены пути для усовершенствования программ по географии для 6-9 классов с учетом современных тенденций развития географического образования.

Ключевые слова: учебные программы курсов географии, основная школа, географическое образование, направления усовершенствования программ по географии для 6-9 классов.

КОБЕРНИК S.G. The problem of improvement educational programs for courses of geography in primary schools.

The article analyzes the geography educational programs for basic schools in the past 20 years, identified changes in their content and structure, established the advantages and disadvantages of training programs from different historical periods of publication, suggest ways to improve programs in geography for grades 6-9 in view of modern trends in geographical education.

Keywords: educational programs of courses geography, elementary school, geographic education, the direction of improvement programs in geography for grades 6-9.

**Кобрій О. М.
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка**

ПОБУДОВА КОНЦЕПЦІЇ ЗМІСТУ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ЙОГО ФОРМУВАННЯ

У статті на основі сучасного стану розробки методології в педагогіці та системного підходу до визначення змісту педагогічних дисциплін побудовано його цілісну концепцію та розглянуто її у системі підготовки не лише вчителя, а фахівця будь-якого профілю. Розкрито можливості його реалізації на практиці та відображення у відповідних результатах становлення майбутнього фахівця.

Ключові слова: методологія, концепція змісту педагогічних дисциплін, системний підхід, форми, методи, результати реалізації змісту, майбутній фахівець.

Реформування змісту вищої освіти передбачає важливі зміни у методології навчання і виховання студентів та реалізації системного підходу до його визначення. Модернізований зміст педагогічних дисциплін, який повинен відповідати майбутній фаховій діяльності, враховувати досвід навчального закладу у забезпеченні якісної освіти студентів, насамперед втілюватиме нові орієнтири у забезпеченні їх підготовки. Їх послідовна реалізація сприятиме системному охопленню підготовки майбутнього фахівця.

Дослідники розкривають деякі підходи до визначення змісту базової педагогічної підготовки (В. Шахов [9]), шляхи оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів (І. Богданова [2]), окремі концепції